

Повість про санаторійну зону
Хвильовий Микола

Микола Хвильовий

Повість про санаторійну зону

Із щоденника хворої: «...І стоїть той тихий осінній сум, що буває на
одинокому ставку, коли не листя, а золотий дощ злітає з печальної
білоногої берези, коли глибокою пустелею відходить голубе небо в невідомий
дальній димок...»

I

Над сторожкою тишею санаторійного закутка метнувся молодий голос і —
пропав. Але дзвінкий відголосок, затихаючи за дальніми осоками, ще довго
стояв над рікою.

— Ма-а-айо!

На зоні конав ніжний присмерк. Вечір стояв стрункий, прозорий і легкий,
мов трусовий пух. Крізь гущавину кучерявих дерев линула тиховійна жура.
Стояло глибоке літо. Над верандою жевріла голубоока суєта вечірнього неба,
а з безодні виринав молодик: неясні лінії і мідний німий хребет.

На Гралтайських Межах ледве чутно кричав санаторійний і дурень.

І тоді ж із-за пишної яблуні вийшов ординатор і пішов по доріжці —
суворий, у білому халаті, пенсне в землю. Він перевіряв останню лежанку. На
другому краю санаторійної зони суєтилась сестра з термометром. Потім
сестра пішла в березовий куток, підійшла до порожніх койок і сказала:

— Ах, Боже мій! І сьогодні шоста палата? Де ж Майя?... Де ж, нарешті,
анарх?... А-ах, Боже мій!

Але їй ніхто не відповів. Тільки легенький вітер шамотів у дикому
малиннику й виганяв на трави табунці зелених хвиль.

Сестра трохи постояла в роздум'ї й раптом кинула, повертаючись до койок з
хворими:

— Скажіть, будь ласка, анархові, що я йому цього не пробачу. Це ж
неможливо! Який же це режим? — І пішла туди, де стояв суворий ординатор...

Потім хтось вибіг за зону і — в рупор:

— Аго-о-ов!

Насторожилася ріка й понесла озов на низини, на плеса, і замираючи. І знову нічого не чути. Тільки зрідка з десятих міської в'язниці долітав волохатий гомін: то кричав глухим напруженим криком тюремний наглядач.

Нарешті з дикого малинника вискочила Майя. Слідом за нею своєю звичайною млявою ходою — величезний волохатий анарх. Скоро лежали на своїх койках і перекидались фразами. Скоро заговорила й Унікум: вона ніколи в таких випадках не мовчала. Унікум має для цього спеціальну тираду, що в ній згадується Савонаролу, флорентійців, аскетизм, жах, ридання й т. д., і все це недвозначний натяк на анарха.

Хтось позіхнув. Очевидно, тирада не тільки на того, кому її було призначено, але й на решту публіки вже не впливала. Проте незабаром і сама Унікум замовкла: мабуть, і їй було нудно. І справді: промову її зовсім не розраховано на анархову запальність. Вона добре розуміє, як важко розторсати цього ведмеда. Сказала — і все!

Тільки за півгодини миршавий дідок (лежав тут недалеко), прокидаючись, згадав:

— Хе... Хе... Тавонарола!

Цим би, очевидно, і зліквідовано було відголоски на тираду Унікум, коли б не Хлоня.

— А що то значить «тавонарола»? — спитав він дідка, нервово одкинувши голову.

— Тантіменталізм — от що! — кинув дідок і захіхікав.

Цього було досить. Така відповідь зірвала Хлоню, «нашого оригінального пацанка», як його називали хворі, «нашого меланхоліка», що за кілька місяців встиг чотири рази збігати до ріки топитися.

Хлоня зірвався з місця і, підбігши до дідка, закричав істерично.

— Ну да! Ну да! Сентименталізм!... Але ти розумієш, що це? Чуєш, чортова тютя?

Всі обернулись. Це ж неможливо! Який-небудь молокосос — і так поводить ся з дорослими. Сестра мусить обов'язково доложити ординаторові. Хіба анарх маленький? Та він же дідка може одним пальцем убити! Хіба він не постоїть за себе, коли він всерйоз приймає цю кличку? А що тут особливого? Невже Савонарола — таке погане ім'я?... Нарешті, чого ж анарх мовчить?... От ще байдужий ведмідь!

А з Хлонею треба покінчити. Бо ж і справді ніхто нічого не знає про справжній душевний стан цього хлопця. Можливо він просто рисується... А коли він істерик, треба лікуватися, для цього єсть спеціальні лікарні. Не можна допускати, щоб він наводив терор на весь санаторій.

Сестра Катря заспокоювала хворих. І коли на койках стихло, вона звернулася до Хлоні:

— Навіщо ви так?... Ах, як негарно!

Хлоня мовчав.

Анарх теж не промовив жодного слова. Всі ці «історії» давно йому обридли, і він не буде втручатися в розмову.

Краще він буде уважно дивитися на чисте прозоре небо і мріяти. І він мріє. Він бачить, як у небі росте хрустальна фортеця з неможливо синім фасадом, як по безкрайому горовому океані, починаючи свій повітряний путь від експериментальної ферми, плывуть білі барашки на своїх білорунних човнах. І коли б не цей негарний смішок, що ним весь час сміялася Майя (була в тому смішку якась неприємна нотка), анарх почував би себе цілком добре. Принаймні зараз.

Майя знову засміялась.

Звичайно, можна повернутись і спитати, чому їй так весело. Але ж це даремно: Майя скаже, що вона згадала щось смішне. На тім і крапка. А справді це не так. Він має на це докази.

Нарешті, всі ці ідіотські історії з Савонаролю, безперечно, не обходяться без її злого язичка.

Сестра Катря остаточно заспокоїла хворих. Власне, ніхто й нікого не хотів ображати (виправдувався дехто), і зроблено невеличкий тарарам лише для того, щоб трохи збаламутити тихе озеро сірого санаторійного будня.

Над санаторієм стояла сторожка тиша. Проходила остання лежанка. Розкидані по садку койки вже не перекидались голосними фразами. Хворі чекали вечері.

Але за чверть години до дзвоника біля пустельної клумби на північному краю будинку раптом виросла фігура. Одразу ж мало не всі звернули на неї увагу.

Майя цієї фігури не бачила. Вона повернулася до анарха й сказала:

— Ну... як діла?

— Не знаю! — неохоче кинув той.

Тоді Майя підвелась і сіла біля нього. Потім погладила його волохату голову своєю вихолоною рукою:

— Ах ти, моя волохатко!

— Майо!... Не треба! — тихо сказав він і взяв її не в міру тонку талію в свою мускулясту руку.

Вона засміялася тихим смішком, кокетливо опустила голову, швидко метнула погляд, схопила його погляд і обидва перевела до тонкої сорочки на свої тугі грудні яблука.

— Не тре-ба? — протягнула Майя, і, зиркнувши на веранду, раптово скинулась: — Савонаролочко! Він і досі тут?

Атож! І справді біля клумби з клунком метранпаж. Сьогодні зранку він прийшов у санаторій і рішуче заявив, що не піде відціля. Це було трохи комічно, але й трохи трагікомічно, як дехто казав.

Метранпаж заявив, що він хоче оселитись на санаторійній зоні. Він має від свого виробництва відпустку, та він не має можливості подихати свіжим повітрям. А через те, що в державних санаторіях завше забрано всі безплатні місця і — між нами кажучи (на це «між нами кажучи» метранпаж зробив декілька наголосів) — не тими, кому слід забирати, — він революційним шляхом хоче виправити деякі дрібненькі хиби «нашого» апарату.

Дзвонили до губздраву. Не було начальника: буде ввечері. Метранпаж чекав.

— Коли хочеш — це мені подобається, — сказала Майя, — бо це справжня упертість.

— Упертість — то так, але подивіться на анарха, — говорила на дальній койці Унікум. — Це ж цілі океани іронії, цілі таємниці анархістської мудрості. Як же: республіка покинула метранпажів!

Унікум і тепер ніхто не відповідав.

Падало сонце. Нечутно гриміло за рікою нагартованим за день жовтожаром. Ухнув сич...

Анарх раптом згадав тихий негарний смішок. Він подивився на Майю й коротко кинув:

— От!

— Що от? — суворо, міняючи тон, спитала та. — Особливого нічого не бачу.

Вона розуміє, куди закидає він, і вона цинічно заявляє, що її не тільки радує, але й злить метранпажева впертість. Майя добре знає життя й знає таких плебеїв, котрі тільки-но й корисні, що своєю товстозадю під боком. Ця ж, остання, продає на бульварі бублики (мухи загадили) або гнилі вишні: на фунт півфунта хвостиків — і плює на все і вся.

— Але це ж ти про дружину? — вставив анарх.

— Знаємо! — грубо кинула Майя. — Знаємо, що таке вплив оточення!

Він не сперечався, він навіть був незадоволений, що, не стримавши себе, необережно кинув це «от». Він знав: спогади про цю невеличку сутичку з Майєю будуть тримати його в поганому настрої декілька днів... І, власне, навіщо це робити? Коли він незадоволений з санаторійної публіки і вважає, що їй не місце тут, коли він так уже симпатизує опозиції, то, по-перше, чому анарх тут живе? По-друге, і сам він недалеко одійшов від Унікум, припустимо.

— Не! Зрозумійте, — говорила десь Унікум. — При чому тут ми?

— Е, на злодію шапка горить, — викрикнув хтось. — Плебеї все розуміють. Пора б на викиньштейн! Пора б дати місця метранпажам.

— Махаївщина! — і Унікум удавано позіхнула.

Перекидались фразами, мов фліртували: гостро. Анарх подивився на клумбу: до метранпажа підійшла сестра.

Тоді заворушилася зона. Кожне навіть нікчемне явище зустрічали тут із хвилюванням, із сваркою. Хтось сказав, що метранпажа беруть у санаторій, і полетіла чутка по койках.

Одна рудоволоса дама скочила з ліжка й запитала:

— Ви не бачили, який він?... Дуже старий?...

— Так що метранпажі не котячої породи! — вульгарно відрубали плебеї. — «Пуговки не вкрутиш!».

— Галдіть! — і дама сплюнула.

Але шум не стихав.

...І тоді ж рішили, що перший метранпажів учинок був досить оригінальний. Ця нова особа, безперечно, буде розвагою на протязі кількох санаторійних буднів. Від метранпажа чекали нових трюків.

Вже світлові тіні пали на яблуні, і яблуні стояли тихо, нерухомо. Пухові сплески повисли над рікою: грали верховоди. Від кошари запахло дальнім гноем.

— Тям! Тям! Тям! — прозвучало біля центрального будинку.

Розбитим черепком міді кінчалась остання лежанка. Хворі підводились і йшли до веранди.

II

На другий день узнали: метранпаж — із центру, прізвище — Карно! Він одразу ж всіх зацікавив. Зацікавив і своєю поведінкою і своїми манерами.

Він, скажімо, дивився завше так, ніби говорив із людиною на дві голови нижчою за себе: якось зверху вниз ухитрявся він ставити свої очі, і так з усіма, навіть із тими, кому він був по плече. І коли потім (ще приклад) йому приходилось зустрічатися з випадковими людьми, які не знали його, він, ведучи з ними розмови, трохи нервувався й доти тягнувся навшпиньки, поки його співбесідник не здавав, як казали санаторійці, «внутрішні» позиції.

Колись, коли падали легкі тіні, з дального поселку до гори підвівся важкий гул: полудневий шабаш. Це було перед другою лежанкою.

Хлоня подивився задумано в гушавину дерев і сказав, звертаючись до метранпажа:

— Чуєте, як гудить? Як вам? Подобається?

Анарх чомусь подумав, що Карно нічого не скаже, а миршавий дідок і зараз буде фольконіти гнилими зубами. Тому він і одвернувся до веранди.

Дідок і справді щось сказав. І те, що він сказав, було, як і завжди, безглузде. Анарх не втерпів і підвівся. Він подивився навкруги себе: нікого з медичного персоналу не було. Тільки сестра Катря маячила під яблунею з одуванчиком у руці.

Стояла гаряча тиша. Навіть одуванчик, коли сестра Катря дмухнула на нього, спалахнув, як фейерверк, і розтанув у просторах білим димком.

Анарх пішов повз койок, що на них лежали хворі. Недалеко він почув розмову. Один із хворих натхненно розповідав про барикади під Києвом, про божевільного Муравйова, про арсенал.

За асоціацією — божевільний Муравйов — він подумав про розстріли й тут же, зиркнувши на оповідача, раптом згадав, що ординатор наказав сестрі поповнити про його анамнез. І це неприємно вразило й зіпсувало й без того поганий настрій. «Для чого анамнез?». І йому раптом прийшло в голову, що анамнез — причіпка: просто треба комусь поповнити його біографію.

Словом, сьогодні він знову відчув тривогу.

До анарха підсунула койку Унікум. Праворуч лежала Майя, ближче — метранпаж.

— Чому я з вами так мало говорю? — спитала Унікум, звертаючись до анарха.

Хтось пирхнув: цю солом'яну вдовушку, безперечно, мучить еротоманія. Вона буквально й остаточно нікому не дає покою.

— Знаєте, краще було б, коли б ви до мене не приставали!

— Що? — скрикнула Унікум.

Хтось ще раз пирхнув.

Тоді Унікум, щоб вийти з ніякового становища, підвелась і погладила своєю рукою загорілі анархові груди. Потім нахилила голову на бік, на дикий малинник: мовляв, ходім! І раптом одвернулась.

— От іще нелюдимий!

— І справді: якийсь Мендель в окулярах, — сказала Майя, втручаючись у розмову, і кинула до анарха: — Чого ж ви? Сама ж кличе, ну, і йшов би!

— Нікого я не кличу, — образилась Унікум. — Подумаеш, яка цяця! — і понесла свою койку до веранди.

Майя випровадила її іронічним поглядом, потім розставила руки й затопила яблуневий глуш:

— О-о-о!

— Так кричить санаторійний дурень! — подав із дальньої койки психопат.

— Коли хочете знати, так кричить життя! — кинула в бік Майя.

Психопат усміхнувся: «Життя?». Він ніколи цьому не повірить. Дідок правий: у неї, безперечно, хворий огник в очах.

«О» пішло в глуш, у бур'яни й там поринуло, щоб більше не вернутися. Але «о» стривожило медичний персонал. Прибігла сестра й одразу ж накинулась:

— Не можна так, Майо, — сказала вона. — Що ви робите? Я ординаторові скажу!

Майя звернулася котятком. Майі нема. Майя ніколи не кричала.

— Хто ж?

— О! — і Майя показала пальцем на анарха.

Сестра до нього; мовляв, такий серйозний — і на тобі. Що це з ним? То невчасно на койку лягає, то ще що-небудь. Це ж недисциплінованість! Так порушувати санаторійний режим ні в якому разі не можна. Він мусить негайно себе виправити — інакше, будуть неприємності.

Але сестру несподівано перебив метранпаж.

— Це кричали вони! — сказав він, роблячи наголос на «вони», і махнув рукою в Майїн бік.

— Що? — зробила здивовані очі Майя.

— Нічого! — спокійно сказав Карно і потім раптом спитав, звертаючись до анарха: — А що то у вас лежить у кишені?

— В кишені?

— Я питаю: що то у вас лежить у кишені?

Анарх зиркнув на свою кишеню й тут же почервонів. Проходячи повз загороджений молодняк, він зірвав три яблука, що їх хотів дати Хлоні. Тепер Карно його несподівано поставив у таке становище, ніби він тільки те й робить, що нищить заборонений молодняк.

— Яблука, — сказав він і витяг їх.

— Яблука ж заборонено рвати, — кинув метранпаж і перевів свій іронічний погляд на Майю.

До цього часу анарх жодного разу не говорив із Карно. І тепер йому раптом здалося, що метранпажів голос він уже десь чув. Анарх навіть пам'ятає: саме такий упертий, повний сарказму, з гаркавим акцентом.

Сестра здвигнула плечима й одійшла від койки. Наступила ніякова мовчанка. Майя вперто дивилася на метранпажа, останній — іронічно на неї. Анарх похилив голову на плече й теж мовчав. І, коли б не дідок, що підсів до нього, він мусив би кудись одійти.

Дідок нахилився до анархового вуха й знову пошепки говорив якусь нісенітницю про Річардсона, про сентименталізм. Це була одна з його улюблених тем. Майя, мовляв, не біблійська Рахіль (смакував він далі), але щось подібне. Знаєте: фосфоричний блиск, легенька хвороба в очах, ніжка, знаєте, коли неловко сяде напроти без панталонів.

— Хе... хе... Тантіменталізм?

Анарх тільки хмурився. Він завжди мовчки вислухував цю пошлятину: то в нім прокидалась у такі моменти неможлива огида й презирство до цього безсилового самця, то раптом охоплювало бажання чути це слиняве белькотіння, що його він приймав як молитву перед своїм могутнім тілом.

Тепер анарх просто не чув дідка. Він крадькома поглядавав на метранпажа і з кожним поглядом усе більш находив знайомих рис у його обличчі. Один раз йому навіть здалося, що це його старий знайомий.

Підійшла сестра Катря. А коли прозвучав дзвінок і зашуміли хворі, підійшов психопат.

Сестра Катря зривала одуванчики й дмухала на них. Одуванчики спалахували й тут же танули. Хлоня уважно дивився на цю процедуру й ніби щось згадував.

Розмови йшли на антирелігійні теми. Дійшли, нарешті, до попів, до тих, що «к чорту рясую» й на партизанських коней сідали. Говорили й про інших: про святих і преподобних Онаніїв і Озаріїв. Для відомого кола й це улюблена тема. Дідок і тут подавав пошлятину. Особливо хвилювався психопат.

— Ви кажете піп? Добре! Утилізуй і попа! Нема в нетрях ячейки — хай піп агітує з амвона. І потім я думаю, — додав він, — що і в цім оновленні ікон єсть своя прелість. По-моєму, це все-таки містика революції. Не погоджуєтесь?

Звичайно, з ним не погоджувались. Мало того, Майя назвала придуркуватим, за що психопат і образився.

Нарешті, коли біля жовтого пісочку хтось крикнув: «Хто робив — той валяв», публіка кинулась туди. І через деякий час на койці zostалися: анарх і сестра Катря.

Ця дівчина завше шукала побачення з анархом. Але природний такт і черезмірна делікатність утримували її від такої безцеремонної й уїдливої

нав'язі, на яку здібна була Майя. І тому не дивно, що анарх, порівнюючи, також рідко бачився з сестрою Катрею, як і з Хлонею (останній взагалі любив самотність).

Зійшовся анарх із цією дівчиною в перші дні свого промешкання на санаторійній зоні. Близьке знайомство почалося з того, що сестра Катря відрекомендувала йому Хлоню. Сестра Катря була тихою дівчиною, голос її ніколи не підносився на вищі нотки, і навіть тоді, коли вона хотіла висловити своє обурення, у неї нічого не виходило. Приваблювала вона анарха не красою своєю, а саме некрасивістю, в якій була своєрідна краса: саме цим трохи кирпичатим носом і безцвітними тихими очима. Вся її одіж сиділа на ній якось незграбно, але і в цьому була своя привабливість. Особливо подобались анархові неслухняні кучеряшки з її русявого волосся, «вічна» біленька блузка, на шиї – «вічний» бантик «котиком». Чимсь древнім, забутим, але й близьким віяло від цього бантика.

І зараз, коли публіка розбіглась, анарх, зиркнувши на сестру Катрю, згадав глуху доріжку в крижовник, що по ній ходили тургеневські дівчата.

Навкруги стояла гаряча тиша. На далеких перевалах до експериментальної ферми відходила сонячна дорога. На поверхні ріки бігали сріблясті зайчики і похило – під вагою сонця – стояли осоки. Біля домів відпочинку зрідка прокидалися голоси, але глохли в сонячній порожнечі.

Сестра Катря подивилася своїми тихими очима на анарха й сказала:

– Знаєте? Скоро іду. Подала рапорт.

– Зовсім?

– Так! Буду працювати десь в іншому місці...

– І радий за вас, і шкода, що ідете! – сказав анарх ласкавим голосом: він завжди почував необхідність говорити з сестрою Катрею задушевно.

– А ви ж коли? – спитала сестра Катря.

– Думаю, через два місяці – не більше: бачу – мене збираються затримати тут.

– Я чула. Ординатор казав, що у вас щось подібне до істерії.

– Можливо! – покривився він.

Потім сестра Катря скаржилась, що бути біля города в нетрях надто важче, ніж десь у далеких нетрях. І потім вона вже не буде сестрою. Але сестра Катря розуміє, що для анарха ця тема не зовсім приемле.

– Ну, колись і ви виїдете! – сказала вона, зиркнувши на ріку, і задумалась.

Він скинув очима в яблуневий глуш і подумав: «Колись». І раптом захотілось йому образити цю милу дівчину. Він ледве стримав себе, щоб не сказати: «А чи не хочете ви комбінації з трьох пальців?». Чому це всі певні, що він у

стані повного анабіозу? Чому це всі говорять із ним таким жалісливим тоном, ніби й справді з ним діється щось неладне? Безперечно, він мусить підлікуватися... Але що з того?...

З ріки війнуло вогким росяним потоком. Сестра Катря положила руку на анархове плече й говорила, легко хвилюючись і підкреслюючи свої фрази жестами степової дівчини: наївними і м'яко-суворими. Темою її оповідання були наші сірі санаторійні «будні», що з їх кола вона шукала виходу.

— Це якась ідіотська плутанина! — сказала сестра Катря й наївно подивилася на осоки. — Це якась ідіотська проблема, і їй нема ні кінця, ні краю. Я буквально не розберу: де починається вільний геній царя природи й кінчається крамар, світовий чортик. Знаєте, мисль підійде до цієї мовчазної стіни й робиться порожнім дріб'язком. Ви не думайте, що я тут, на санаторійній зоні, давно. Ні, я більш, як півроку, ніде не проживу. Це — натура. Іноді дивуються: я така тиха, смирененька дівчина — і така непосидюща... І уїду я відціля все для того ж: шукати виходу з цього тупика, з цієї буденної мізерії...

Потім сестра Катря говорила, що їй давить якась невимовна тьма. До того ж, сестра Катря певна, що основної проблеми, яка виникає з природи людини, незалежно від її переконань, виховання etc, саме: де починається вільний геній царя природи й кінчається крамар, світовий чортик — цієї проблеми ще ніхто не розв'язав. Сестра Катря гадає, що навіть уплутавши сюди Шпенглера, Бергсона, революцію, кохання й мільйон інших дрібниць, можна здобути тільки одну мовчазну стіну, перед якою й буде стояти мисль. Сестра Катря гадає, що прогноз на майбутнє поставити можна, але вона говорить про сьогоднішній день.

— І нарешті, — і сестра Катря зітхнула, — я говорю про день, який буде через п'ятсот літ? Ви мене розумієте? Так, товаришу! Я гадаю, що тут треба щось найти. Знаєте — підійти не гарячково, тихо, повільно й пошукати. Тут десть, безперечно, криється помилка.

Сестра Катря скінчила й наївно розвела руками. Анарх подивився на неї й згадав їй вікно, в якому до глухої ночі він часто спостерігав що дівчину в стосах книжок. І в цей момент він відчув якусь спорідненість із нею і, добре знаючи собі ціну, він подумав із любов'ю: «Дон Квізадо!».

Але тут же анарх почув ізбоку метранпажів голос. Той, очевидно, давно вже стояв позаду їх. Ця миша без хвоста (як казали хворі), цей Карно нахабно подивився на анарха, подав уперед своє гостреньке обличчя й спитав із відтінком гаркавого сарказму:

— А дозвольте взнати: з якої це оперетки? Єсть різні оперетки. Наприклад, «Весьолая вдова».

— Це ви до мене? — спитала сестра Катря.

— До вас, баришня, — кинув Карно.

Сестра Катря засміялась: хіба ж вона баришня? Це ж помилка: вона тільки дівчина. І сказала метранпажеві, що вона трохи цікавиться філософією.

Словом, треба пізнати природу людини. Це, безперечно, щільно прилягає й до марксизму. Але це ні в якому разі не вульгарний.

Потім сестра Катря, маючи на увазі, що говорить із «примітивною особою», з'ясувала ще й так:

— Ну, це, припустимо, як і між робітництвом буває: єсть свої «ізобретателі». Ви мене розумієте?

Коли сестра Катря говорила, анархові було ніяково: вона мов дитина. Але, зиркнувши на Карно, він раптом пізнав до нього почуття ворожнечі.

Проте він нічого не сказав і підвівся. За ним — і сестра Катря. Підійшовши до веранди, анарх інстинктивно, почувачи на собі погляд, повернувся і зустрівся очима з Карно. Метранпаж стояв на тій же місці й криво всміхався.

III

Не встигла сестра Катря зійти на веранду, як її хтось покликав із ідальні.

— Я все-таки не гублю надії ще поговорити з вами, — сказала вона й зникла за дверима.

Анарх сів за стіл і став переглядати газету.

За другим столом сиділа Унікум і родина однієї худорлявої хворої.

— Як живемо? — сказала Унікум. — На зоні все автоматично робиться.

— А все-таки?

Унікум зітхнула, ніби їй і справді не хотілось говорити.

— Ну, коли ви так настоюєте, — почала вона, — то слухайте. О восьмій годині дзвоник, потім сніданок, другий сніданок, обід, чай, вечір. Між ними лежанки, з яких одна — мертва. В години лежанок завше непорозуміння з сестрами. Як бачите, без цього не можна: один хворий — недисциплінований, другий — просто випадково не дотримується режиму. Наприклад, на мертвій лежанці замість того, щоб лежати колодою: дехто зривається й кудись уходить... А то з куріями нелади, бо ж режим не дозволяє вживати тютюну.

— Хіба? — чомусь здивувалась родина.

— Так! — казала далі Унікум. — Ну, а в неділю бредуть на терези важитись.

— Важитись?

Анарх підвів очі й подивився на групу за другим столом.

— А що, як би ви підвелись! — говорила родина худорлявої хворої, звертаючись до Унікум.

— Для чого це?

— Та ну-бо не соромтесь!

Нарешті, Унікум зрозуміла, в чому справа, і підвелася. Тоді родина сказала:

— Ах, який у вас торс... прелість!... Невже ви стільки це за півтора місяця?

— Да! — побідно сказала Унікум.

— Ох, яка ви симпатична жінчина! — похлопала родина Унікум по її гладкому торсу й звернулася до своєї родички: — Як же ти, Анелічко?... Ну?

Худорлява хвора раптом заплакала.

Тоді родина обурилась: це ж неможливо! Тут щось єсть! Або сестри, або ординатор винні. Знаємо, мовляв, цю публіку: специ! Вони обов'язково переговорять із товаришем ікс. Худорлява хвора ще плакала й радила своїм родичам звернутися спершу до ординатора. Тоді Унікум запропонувала їм свої послуги й повела всіх у докторський кабінет.

Коли група зникла в дверях і заглухли її кроки, анарх знову відчув якийсь неприємний накуп на серці. Ті невидимі ланцюжки, якими його зв'язано було з Хлонею, сестрою Катрею і, особливо, з Майею, раптом почали потроху розпадатись, і всю його увагу перенесено було на метранпажа. Навіть незадоволеності собою він зараз не почував. Якась неясна тривога, якась передчуття стало в нім.

Але в цю хвилину повернулася сестра Катря й підійшла до нього.

— Я вам не перешкоджаю своєю присутністю? — сказала вона й поправила свій чорненький бантик.

— Будь ласка! — кинув він і дав на стільці сестрі Катрі місце.

— Бачили за столом гостей із городу?

— Бачив.

— Ну і... як ви? Подобаються? От особи: так і просяться в якусь комедію.

Анарх положив руку на бильце й зітхнув. З ріки несло запахом прибережних осок. Непомітно спадав день, і на доріжки падали довгі тіні.

— І все-таки, — сказала сестра Катря, — я і цих, і інших — нікого не хочу винити. І не виню як їх не в теорії, так би мовити, а так, серцем. От тепер і розберіться: і не виню, і виню; нелогічно, але це так. Це, коли хочете, і консеквентно: теорія моїх переконань говорить, що з такими людьми я повинна завше ворогувати. За своєю теорією я не маю навіть права подавати їм руки. Але та ж теорія каже: міщанство, як і кожне соціальне

зло, є просто продукт певних виробничих взаємовідносин. От і розберіться. Отже, оскільки я живу на землі, а не десь на Марсі, оскільки між мною і родиною худорлявої хворої є певна тотожність, оскільки, нарешті, я не вживаю ніяких екстраординарних заходів щодо боротьби з міщанством, – остільки я не маю права не тільки не подавати руки цим людям, але не маю права їх і обвинувачувати.

Сестра Катря ще раз поправила свій чорненький бантик і зажурно всміхнулась.

– Але, з другого боку, я не тільки повинна їх обвинувачувати, але й повинна бути їхнім завзятим ворогом. От і розплутайте мене.

Анарх подивився на сестру Катрю, на її «вічну» блузку й сказав:

– Знаєте, коли я вас слухаю, то мені здається, що це не ви говорите, а я. І між вами і мною тільки та різниця, що ви не озираєтесь, коли говорите ці сентиментальності...

– Хіба це сентиментальності? – підхопила сестра Катря.

– Так. У вас такий же спосіб думання, як і в мене. А я себе добре знаю.

– Ні, не кажіть так! – гаряче перебила сестра Катря. – Я з вами ніяк не можу погодитись. Коли ви віднімете від людини її кращі почуття, що ж тоді залишиться?

– Що? – анарх подумав і сказав: – Мабуть, машина.

– Машина? І ви це спокійно говорите? – сестра Катря знову взялася за бантик. – Ні, я цього не хочу! Я проти цього рішуче протестую. Майбуття я собі уявляю не інакше, як прекрасним запашним садом, що в нім буде хазяїном сам чоловік. В противнім разі в житті нема ніякого сенсу. Боротися для того, щоб вибороти собі право бути додатком до машини, є безглуздя.

– Але це все-таки так!

– Ні, це не так!

– Ні, це так! – і анарх одкинув волосся. – Інакше я був би не тут, а в махновському степу. Боремося саме для того, щоб бути додатком до машини... І це воля, коли хочете, і моя, і ваша, і всіх. З цим парадоксальним твердженням ми не погоджувалися по тій же самій причині, по якій не погоджуємося і з нашою волею до смерті. По суті кажучи, ми живемо зовсім не для того, щоб жити, а для того, щоб умерти. Така наша воля. Решта – не більше, як ілюзія. І дивно було б, коли б я оголосив похід проти самого життя.

– І це ви серйозно говорите? – збентежено спитала сестра Катря.

– Цілком серйозно... Хоч це й не значить, що я примирився з таким становищем, з такою роллю на землі.

— Але почекайте. Яке ви маєте право говорити так? З таким же поспіхом і я можу...

— Безперечно. Але ваше «можу», як ви мені колись самі сказали, буде в лапках. А в даному випадку треба найти...

— Ні, ви просто перекручуєте мої слова! — з обуренням кинула дівчина. — Це було сказано зовсім з іншим сенсом.

Анарх узяв за руку сестру Катрю і всміхнувся:

— Ну, заспокойтесь... Бачите, не тільки ви гніваєтесь на мене, — я й сам ненавиджу себе, висловлюючи те, що ви зараз чули. Але що ж робити — так воно єсть і так воно буде. Для нас, безгрунтовних романтиків (а до них належите і ви, і я, і Хлоня), для нас це, безперечно, боляче. Але, по правді кажучи, і землі, очевидно, боляче держати нас на своїх плечах. Процес машинізації людини йде неухильно, і ніхто його не стримає. І наше завдання — тільки прискорювати його.

— Ніколи! — різко сказала сестра Катря.

— От бачите! Ви така тендітна дівчина, людина з таким м'яким характером, але й ви затримуєте цей непереможний хід. Очевидно, я не помиляюсь, кажучи, що й землі важко держати нас на своїх плечах. Коли хочете, тепер мене мучає не стільки міщанська навала, скільки свідомість того, що я і зайвий, і шкідливий чоловік. Раніш, в інші століття, були зайві люди, а тепер ці зайві не тільки зайві, але й шкідливі. Я бачив колись, як убивали старого, глухого, нікому не потрібного пса. І, повірте мені, коли добивали цього собаку, він таки вхитрився укусити за руку. Так і з нами. Ми — останні з могікан, остання фаланга зайвих людей. І, передчуваючи свою остаточну загибель, ми теж норовимо вкусити когось за руку.

— Почекайте, — зробила здивовані очі сестра Катря. — Що ж тоді, по-вашому, революція?

— По-моєму? По-моєму — романтика, а справді — штейнахівське «омоложення». Те ж, приблизно, і всяка війна, хоч це застарілий спосіб вентиляції. Хіба ви не чули, що розумні люди, до яких належать так звані франкмасони, над цим спеціально й працюють, саме: вентиляють землю побоїщами. Для того ж, щоб можна було нацькувати одну державу на другу, до цієї прекрасної чоловіколюбивої громади належали й належать воротили всіх великих держав. Наприклад, щоб розпочати війну, припустимо, між Німеччиною й Францією, треба було тільки найти зачіпку. Що ж до розв'язання цієї справи, то вона давно вже була розв'язана за дружньою чашкою кави в масонській ложі воротилами цих держав. Це називається провентилувати трохи землю.

— Невже це правда? — подивилася перелякано сестра Катря своїми безцвітними очима й знову взялася за чорненький бантик.

— Не лякайтесь. Звичайно, це проста базарна вигадка. Я хочу сказати тільки одне: ми не тільки зайві люди, але й шкідливі.

Сестра Катря задумалась. Непокірні кучеряшки раз у раз налазили їй на очі, і вона їх одкидала нервовими рухами... Росли тіні. Над командною висотою

низько проходило сонце. Зрідка з города долітали неясні гудки... Сьогодні (як і завше в неділю) одну лежанку було одмінено, а тому й хворі порозходилися за межі санаторійної зони.

— Ні, все-таки скажіть мені: ви серйозно говорили? — спитала, прокидаючись від задуми, сестра Катря.

Йому стало шкода дівчини, і він сказав:

— Ні! То я, звичайно, жартував.

IV

— Цікаво, ви навіть умієте жартувати? — зареготала за бильцем Майя і вискочила з виноградного куща. — Майя так тихо підійшла до веранди, що анарх і сестра Катря, почувши її, здригнули.

— Підслуховувати, кажуть, некрасиво! — кинув анарх.

— А ви відкіля це знаєте? — Майя, прищуливши очі, зійшла на веранду.

— Що таке?

— Та от те, що я підслуховувала?

— А коли не підслуховувала, то могла б зійти сюди простіш!

— Савонаролочко! — і Майя безцеремонно закинула на його ший свою руку. — Покинь учительствовать, бо ця роль тобі не підходить.

Сестра Катря відразу якось знітилась і раптом підвелася.

— Куди ж ви?... Чого тікаєте? — грубо кинула Майя.

— Я тікаю?

— Ви тікаєте. Мені принаймні так здається.

— Коли вам так здається, то я сяду.

І сестра Катря знову сіла на своє попереднє місце.

— От і добре! А тепер скажіть мені, чого мені не можна підслуховувати?

— Коли ви така наївна, то я вам можу сказати: це не гідно серйозної людини.

— Ха-ха! Серйозної людини? По-вашому, виходить, всякий охраннык є втілення наївності?

— Я трохи не так висловились, — почервоніла сестра Катря. — Але я гадаю, що ви мене все-таки розумієте. І потім: ви ж не охоранник?

— А ви відкіля це знаєте, що я не охоранник?

— Майо! — сказав анарх. — Покинь говорити дурниці.

— О, мої наївності! Мовчу, як сфінкс. — І раптом додала: — А все-таки ваші розмови про франкмасонів я підслухала.

— Тим гірше для вас! — несподівано перейшла на різкий тон сестра Катря і на цей раз рішуче підвелася.

— Не затримую! — і Майя провела прищуленими очима тендітну дівчину.

— Ну... — сказала Майя, коли вони залишилися вдвох, — ти все-таки серйозно не подумай, що я вас підслуховувала. На чорта ви мені здалися! Я, власне, прийшла до тебе порадитись, що нам робити з тим типом...

— З яким типом?... Що робити?...

— Ну, хіба ти не знаєш?... — і Майя розширила ніздрі свого виточеного носа і, як це може робити тільки самичка, перевела погляд на свої грудні яблука: задумалась.

Але анарх тільки вдав із себе спокійного: він ураз зрозумів, у чому справа, і підозрілість знову ні з того, ні з сього затривожила його. Майя тонко підмітила його настрій, натякнувши на метранпажа. Саме яблука. Випадок із яблуками раптом навів на ту думку, що від Карно нічого не можна сховати.

На річці стояли сторожкі шамотіння. Десь кричав санаторійний дурень, і крик його був глухий і далекий. На Гралтайських Межах маячила експериментальна ферма химерною крапкою.

Нарешті Майя прокинулася від задуми й сказала:

— Ходім у палату, я хочу з тобою поговорити.

V

— От що! — сказала Майя, коли анарх зачинив двері. — Я все-таки не вірю тобі, щоб ти мене кохав.

Анарх ходив широкими кроками по своїй палаті, де, крім його й Майї, нікого не було, і палив цигарку за цигаркою.

— Я думаю, — продовжувала вона, сміючись своїм тихим негарним смішком, — що і взагалі ніякого кохання нема, а єсть тільки потяг до coitus'a.

Звичайно, таким твердженням я не відкриваю Америки, зате я ще раз підкреслюю одну з великих істин. Крім того...

Майя зупинилась і підійшла до вікна. Потім приложила свою щоку до скла й подивилась кудись. Стояв літній хмарний вечір. Небо було сіре й мовчазне. Це було за годину до нічної лежанки. Санаторій майже спорожнів, і тільки з дальнього плацу доносилися голоси хворих, що грали в крокет, та на кухні дзвеніли тарілки.

Майя помовчала деякий час, потім одійшла від вікна й сіла на стілець.

— Да... — сказала вона. — Крім того, що я ще раз підкреслюю одну з великих істин, я хочу зробити екскурс у нетрі женської душі, — і кинула: — Ти... як, маєш охоту мене слухати?

Він нічого не відповів і ступав, підсмикуючи плече. Зрідка підходив до вікна й дивився на срібну стежку ріки, яка гадючилась крізь вечорові сутінки й пропадала в туманному обрію. Яблуневий глуш і дальні дуби стояли нерухомо. Над диким малинником нависли важкі масиви хмарних хребтів.

Анарх перевів свій погляд на садові стільці і раптом побачив на одному з них Карно. Метранпаж сидів нерухомо, мов різьблення, і держав на коліні книгу. Якась неясна, неприємна мисль метнулася йому в голову, і він збентежений пішов до дверей.

— Мовчанка — знак згоди, — сказала Майя і ще раз засміялась тихим негарним смішком. — Очевидно, ти маєш охоту слухати мене? Так слухай же! — і вона підійшла до нього. — Отже, зробимо екскурс у нетрі женської душі. Я гадаю, що це цікаво. Історія женської душі — це ж велика тайна, куди увійдуть тільки вибрані. Ще не один натхненний поет і не одне перо зламає під глухим вікном цього невідомого сфінксу... — Майя положила руку на анархове плече й сказала: — Правда, знігшибательні слова: сфінкс, тайна... Ха-ха!

— Але, власне, я й досі від тебе нічого не почув! — кинув анарх.

— І це правда! — засміялась Майя. — Це, знаєш, у мене і такий прийом: я хочу тебе заінтригувати — от і воджу за ніс. Це прийом чекістів. Да... — поволі говорила вона. — Як ти гадаєш... багато серед нас, хворих, чекістів?

— Навіщо це тобі?

— Та так... Мені чогось здається, що й ти таємний чекіст!

— Покинь говорити нісенітницю! Кажи скоріш, навіщо ти мене покликала сюди? Мені ніколи!

— Ніколи? — різко сказала Майя й нахмурилась. — Да... А як ти... повірив би, коли б я тобі сказала, що я — тайна чекістка? Ти як... повірив би мені?

Ці розмови вже його виводили з себе. Він теж перейшов на різкий тон.

— Я йду! — і взяв капелюха.

— Ні, почекай, — схопила його за руку Майя. — Не віриш — не треба... А про женську душу я все-таки хочу сказати. Отже, екскурс. Я тільки-но підкреслювала велику істину, що кохання нема, а є лише потяг до coitus'a. Але це неправда. Саме про істину, бо ж абсолютної істини нема навіть у математиці. Я не знаю точно, що там Ейнштейн доказує, але, у всякім разі, у данім випадку він являється для мене підтвердженням... Отже, стара істина про абсолютний потяг до coitus'a є, можна гадати, така ж фікція, як і платонічне кохання. Даю приклад: перший раз я віддалася сильному красивому самцеві. Віддалася йому не тому, що покохала, а тому, що так було треба. Це була ідейна офіра, і про неї — іншим разом. Кохала ж я нікчемного, некрасивого, кирпиченького юнака, який потім, коли брав мене, не знав, як узяти, безпорадно топтався на однім місці, і я часто з гидливістю допомагала йому. Але цей нікчемний юнак тепер стоїть перед моїми очима, і навіть більше скажу: коли я віддаюся зараз комусь — ну, хоч би тобі... — ти знаєш, чому я за час coitus'a заплющую очі?

Майя зупинилась і уважно подивилася в анархові зіниці. Анарх стояв, схрестивши руки, і стежив за нервовими зайчиками, які бігали по Майїнім обличчі. Він удивлявся в ці зайчики й почував, що й йому щось смикає щоку, і Майїна рука, яка лежала на його плечі, все більш набирала ваги і, здавалось, неможливо давить його. Він хотів сказати їй, щоб вона скинула свою руку, і не міг чомусь цього зробити, наче хтось здавив йому горло... А рука знову набирала ваги і, мабуть, тому, що це було в звичайній обстановці, яка наймірливішого фантазера не могла б навести на якісь таємничі попередження, анархові прийшло в голову, що він остаточно захворів.

Власне, Майї він майже не чув: перед ним стояла метранпажева постать, яку він тільки-но бачив на стільці. Карно, здалося йому («Яка глупота!»), стежить за його вікном.

— От глупота! — вже голосно сказав він і скинув Майїну руку з свого плеча.

— Не глупота, а справжня правда! — не зрозуміла його та. — Ти, звичайно, ніколи не догадаєшся, чому я заплющую очі за час coitus'a... Я заплющую тому, що в цю хвилину уявляю собі образ того нікчемного юнака і уявляю собі, що це він бере, а не ти або хтось інший.

І вона ще раз засміялась тихим негарним смішком.

— От тобі фікція платонічного кохання й абсолютна істина! — сказала вона. — Це нетрі женської душі... Але це, звичайно, не все...

— Да, це не все! — кинув машинально анарх і пішов до дверей.

— Куди ж ти? — спитала Майя й розгублено подивилася на нього.

— У мене голова болить! Я піду на повітря!

Майя вмить догнала анарха й обхопила руками його ший.

— Савонаролочко! — сказала вона, і в її голосі затремтіла непевна нотка. — Скажи по правді: ти чув, що я зараз говорила, чи ні.

Коли б він знав, що своєю відповіддю так сильно образить її, від нього б, звичайно, вона не дочекалась прямого одвіту. Але зараз на голову йому насили зовсім інші мислі, а тому й відповів він прямо:

— По правді, Майо, я нічого не чув!

— Не чув? — мало не скрикнула вона, і на очах їй показалися сльозинки злості.

— Ну да, не чув!...

— Ну, я гадала, що ти не такий мугир і не така... сволоч! — сказала вона й хутко пішла з палати.

Анарх прийняв цю виходку, як чергову сцену, на які така щедра була Майя. Іншим разом він побіг би за нею, щоб зліквідувати інцидент. Але тепер йому було не до цього. Йому прийшло раптом у голову, що він мусить піти до метранпажа й поговорити з ним. Він певний, що після цього заспокоїться. Карно, безперечно, найзвичайнісінький метранпаж і ніколи не думав за ним, анархом, стежити. Треба тільки стати ближче до Карно, і тоді зникнуть усякі тривоги й підозрілість. Він вийшов через задні двері й поспішно, обминаючи чорну кухню, пішов у садок, де сидів Карно.

Темніло. Сонце давно вже скотилось у провалля, що з боку Гралтайських Меж, а тому й хмари набрали темнішого кольору й ще похмуріш стояли мовчазні над рікою. Над санаторієм розтаборилась та гнітюча тиша, яка бувала там лише за цих годин: хворі не сходились, а медичний персонал відпочивав. Тільки з ріки доносились таємні шамотіння й ховались у похмурих комишах.

Зрідка пахло тим тривожним запахом осоки, що нагадує якісь смутні далі, який буває тільки вночі.

Анарх пізнав, як йому хутко б'ється серце, ніби він ішов на якесь надзвичайне «діло». Він не думав про те, що він скаже метранпажеві, коли підійде до нього, але він зарання знав, що вийде якась нісенітниця.

Нарешті, звернувши на доріжку, він подивився на той стілець, на якому бачив Карно. І тоді ж здригнув: Карно там не було. Він озирнувся навкруги себе: стояв порожній сад, і над ним проходили темно-сірі хмари.

Ну да, нікого не було, і саме це й затривожило анарха. Все складувалось так, що він — хотів-не хотів, а мусив хвилюватись. Чому це в той момент, коли він збирався ближче взнати метранпажа, останній, ніби знаючи про це, раптово зникає, наче нарочито накидає на себе таємничість.

«Ах, це просто нерви!» — подумав він, заспокоюючи себе.

З дальнього плацу доносились голоси; виділявся голос Унікум. Збоку напружено гуркотіла місцева електрична станція. А головний санаторійний будинок іще стояв у темі, і тільки у вікні сестри Катрі ярко горів огонь. Полоси цього світла падали на яблуневий глуш, і нерухомі дерева насторожувались у своїй чіткій мовчанці. На дальньому шосе торохкотіли підводи. І знову пахнуло з ріки тривожним запахом прибережних осок.

Анарх сів на той стілець, на якому недавно був Карно. Він ніколи не почував себе таким розбитим, як у ці хвилини. Власне, в чому річ — він і сам не знав.

Над санаторієм ішла глуха тиша. За темним силуетом флігеля росли нічні звуки.

Анарх нервово ламав пальці й уважно дивився на ярий огонь, що стояв у кімнаті сестри Катрі.

Розітнулось декілька пострілів. То стрільці лякали бандитів. Десь, ніби за тисячу верст, дзвенів лікарів сетер... Ішла тьма.

Находила санаторійна ніч.

VI

Який час просидів анарх на стільці — сказати не можна... Скинувся він од шамотіння, яке наближалось до нього з дикого малинника. Шамотіння надходило поволі: той, хто йшов, не поспішав. Анарх подивився в темряву, але в гущавині дерев не видно було нікого.

«Метранпаж»?

Тоді знову пробіг йому по спині нервовий дріж.

...Але це ж неможливо! Що це з ним? Коли він був боягузом? Він мусить негайно взяти себе в руки! Хай буде це не тільки метранпаж, а сам чорт — що з того? У нього вистачало мужності й не на такі випадки. Невже йому, велетневі, боятися когось? Такий стан можна кваліфікувати не інакше як «глупотю».

Але як анарх не заспокоював себе, нервовий дріж пробігав усе також хутко, як і раніш, і напруженість росла з такою ж швидкістю, як і до того. Він пильно дивився в гущавину й прислухався до шамотіння.

Шамотіння наближалось.

І ще раз анарх почув запах тривожної осоки. Десь дзвенів лікарів сетер, наче за тисячу верст.

І раптом перед ним виріс силует і спинився.

І тоді ж анарх із полегкістю зітхнув: він побачив Хлоню.

— А, це ви? — сказав юнак.

— Як бачите!

— А я ходив на командну висоту, — одразу почав патетично Хлоня. — Знаєте, товаришу, відтіля маячать воістину прекрасні далі. Я тепер розумію, чому ви туди ходите. Коли я оглянувся, зішовши на гору, я подумав, що ці вогні в поселках, ці дальні міські люкси, ця степова безгранність, ця, нарешті, ріка, що біжить у невідомі обрії, — я подумав, що все це — якась молода казка, що я стою на зачарованому колі, що я в якомусь півсні й пливу, пливу, віддаляюся в якусь невідомість — далі, далі, далі...

Хлоня говорив це, натхненно й чітко вимовляючи слова. Все це в нього виходило досить природно й мило. Голос був якийсь вкрадливий, але не без задушевності. І звучала в нім ширість. Анарх любив Хлоню, й на нього він завжди впливав добродійно. На цей раз теж.

— Який ти, Хлоню, фантаст! — заспокоючись, сказав анарх і взяв юнака за руку. — Ти, мабуть, вічно ширяєш у сфері фантомів?

— А хіба це погано?

— Звичайно, ні!

— Я думаю теж, — сказав Хлоня й додав: — бо... скучно на землі!

— Ти знову про землю, нехороший поете, — і анарх положив свою руку на Хлонині кучері. — Покинь про це думати!

— І правда! — скинувся Хлоня і замовк.

В палатах спалахували вогні: збирались хворі. Але дзвоника не було. На веранді зійшла група санаторійців, і доносився сюди голос миршавого дідка. В крайній палаті кричала Унікум. Дідкові, очевидно, бракувало теми, а тому раз у раз долітала докучлива фраза:

— Хе... Хе... Тавонарола!

І тоді ж раптом тишу розрізав химерний крик: то кричав десь за сіновалом санаторійний дурень. Луна зійшла на ріку й попливла по ній, віддаляючись і замираючи на Гралтайських Межах. Крізь гушавину дерев замаячили чотири люкси: вони спалахнули біля домів відпочинку. Буйним цвітом пахтів кінець мудрого степового літа. І знову долетіло з веранди:

— Хе... Хе... Тавонарола!

— Чуєте, яка вбогість! — сказав Хлоня. — Він нічого іншого не придумав, крім «Тавонароли». Іноді навіть шкода його.

Анарх подивився на хлопчика й сказав:

— Який ти розвинений, Хлоню! Ти навіть дивуєш мене!

— Дивуватися зовсім нічому! — і Хлоня відкинув волосся. — Давайте краще про інше... От, припустимо, знову про командну висоту... Колись, знаєте, зішов я туди, коли прокидалася земля й горів ранок. Що це була за картина — я не можу вам розказати. І от у цю мить я — ні з того, ні з цього — згадав нашого миршавого дідка. І от, уявіть: я гадав, що я тут почую до

нього лише більшу огиду, а вийшло зовсім не так... — Хлоня замовк і насвистував якусь невеселу пісеньку.

— А як же вийшло? — спитав анарх.

— А так, — сказав Хлоня. — Переді мною стояло обличчя дідка, і я бачив, що воно з кожною хвилиною міняє свої форми, свої риси, і раптом замість дідка переді мною стоїть троглодит із дальніх віків, жалібно дивиться на мене своїми розумними очима, і я чую якісь нечленороздільні звуки. Навкруги мене прокидається земля, горить ранок, а я стою й дикими очима дивлюся вдаль. Я питаю: «Що це?». Але чую тільки, як у нетрях землі щось клекоче, бурлить, вирує. Тоді я лечу, мов божевільний, і пронизую своєю дикою тоскою землю... Що це?... Я кинувся з командної висоти й біг, не оглядаючись, в степ і кричав: «Банзай! Банзай! Банзай!».

Кінець ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию (http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=21113750&lfm=362673004) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.